

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij informatologije
Jelena Vuković

Nematerijalna baština
Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Sanjica Faletar Tanacković

Osijek, 2011.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Kulturna baština	5
3. Nematerijalna kulturna baština.....	8
3.2. Prezentacija nematerijalne baštine	10
3.3. Zaštita i očuvanje nematerijalne baštine	12
3.4. Nematerijalna baština i muzeji	13
4. Hrvatska nematerijalna baština na UNESCO-vim listama	14
5. Zaključak	21
6. Literatura	23
7. Prilozi	25

Sažetak

U ovom radu raspravlja se o nematerijalnoj kulturnoj baštini. Na početku se definira kulturna baština i donose njezine različite klasifikacije, a zatim i nematerijalna kulturna baština te se pojašnjava njezino mjesto u klasifikaciji kulturne baštine. Nematerijalna kulturna baština se uspoređuje sa materijalnom kako bi se uočile njihove karakteristike, mjere zaštite i prezentacije, što je vrlo važno i kod smještanja, prezentiranja i očuvanja nematerijalne baštine u muzeje za razliku od materijalne. Važan dio ovog rada je i UNESCO-va Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine koja donosi temeljne mjere zaštite nematerijalne baštine i po kojoj se ravnaju mnoge svjetske organizacije koje rade na zaštiti te baštine. Rad predstavlja primjere hrvatske baštine na reprezentativnoj UNESCO-voj listi nematerijalne baštine. Danas je prepoznata važnost nematerijalne baštine i njezina ugroženost, pa se provode mjere zaštite uz pomoć stručnjaka. U tekstu su navedeni primjeri muzeja koji se uključuju u akcije prezentiranja i zaštite nematerijalne baštine tako da organiziraju razne radionice, predavanja i slično, te time potiču širu javnost na aktivaciju i sudjelovanje u zaštiti i prijenosu znanja na sljedeće generacije.

Ključne riječi: nematerijalna baština, kulturna baština, Hrvatska, UNESCO-va reprezentativna lista nematerijalne baštine čovječanstva

1. Uvod

Sastavni dio kulturne baštine kojom se bavi ovaj rad je nematerijalna baština za koju možemo reći da je i živa baština jer se očituje u pjesmama, običajima, zanatima, jezicima. U suvremenom svijetu sve se više prepoznaje njezina važnost i potreba za očuvanjem svjetske nematerijalne baštine i kulturne raznolikosti.

Zadatak ovog rada je predstaviti nematerijalnu baštinu i načine njezine prezentacije i zaštite. Cilj ovog rada nije samo navesti činjenice i definicije, nego iz primjera (čak i osobnih) ukazati na osjetljivost nematerijalne baštine i potrebu za njezinom zaštitom. U prvom poglavlju govori se o kulturnoj baštini i njezinoj klasifikaciji, te se u tu klasifikaciju smješta nematerijalna baština. U drugom poglavlju definira se nematerijalna baština i govori se o njezinim karakteristikama, te se predstavlja UNESCO-va Konvencija za zaštitu nematerijalne baštine. U tom se poglavlju govori o načinima prezentacije i zaštite nematerijalne baštine, te o ulozi muzeja u njezinom očuvanju i prezentaciji. U trećem se poglavlju predstavlja i opisuje hrvatska nematerijalna dobra na UNESCO-voj reprezentativnoj listi nematerijalne baštine.

2. Kulturna baština

Iako postoje mnogobrojne definicije kulture, baštine i kulturne baštine izabrane su definicije koje najbolje opisuju kulturnu baštinu i daju osnovne informacije o njoj. Nakon definiranja kulturne baštine potrebno je razjasniti i njezine podjele i u nju smjestiti nematerijalnu baštinu. Sam pojam *kultura* jedan je od temeljnih pojmova koje treba razjasniti. “Kultura je vrlo širok pojam koji obuhvaća ukupnost tvorbi ili pojava u materijalnom i duhovnom životu svakog naroda i čovječanstva u cjelini.”¹

Pojam baština (lat. *patrimonium*) je konvencionalni termin koji često obilježava sveukupno dobro ili naslijeđe. Često sam pojam baština označava djedovinu ili očevinu. Baština je nešto što se naslijedilo i ostavlja se u nasljedstvo.² Baština se sastoji od svih elemenata koji neku regiju čine jedinstvenom i koje se sjećamo po posjetu. Na primjer, spomenici, arhitektura, ali i hrana, običaji, folklor, pjesme.

Na tom tragu kulturna baština je širok pojam naslijeđenih kulturnih dobara koje su nam preci ostavili u naslijeđe, a može se odnositi na područja kao što je književnost, kazalište, umjetnost, graditeljstvo, glazba, jezik, znanost, itd.

Jelinčić smatra da je pojam *kulturne baštine* nesumnjivo važan ponajprije zbog svoje kompleksnosti, odnosno višestrukosti koju posjeduje na više razina: nositelj je identiteta određene ljudske zajednice.³ To znači da ujedno dokazuje povijesno postojanje pojedinih ljudskih zajednica na nekom prostoru.

Po svojim osobinama kulturna baština može imati povijesnu, umjetničku, ambijentalnu, urbanističku vrijednost, vrijednost starosti, izvornosti, rijetkosti, reprezentativnosti i brojne druge. Od velike je važnosti ove vrijednosti prepoznati, jer su one početna točka kod zaštite baštine. Primjerice, nije dovoljno spoznati da je Picassova slika od iznimne umjetničke vrijednosti, nego i spoznati da je ta slika vjerojatno stara, pa je potrebno raditi i na njezinom očuvanju i povremeno je možda restaurirati. Kulturno naslijeđe također ima znanstvenu, obrazovno-odgojnu, gospodarsku i kulturnu vrijednost, te mnoge druge.

Prema UNESCO-voj Konvenciji za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972. godine kulturna baština odnosi se na spomenike, skupine građevina i lokalitete od povijesne, estetske, arheološke, znanstvene, etnološke ili antropološke vrijednosti. Tri su, dakle, glavne komponente ove Konvencije pri definiranju kulturne baštine: *spomenici* (djela arhitekture;

¹ Marasović, Tomislav. Kulturna baština. Split: Veleučilište, 2001. Str. 9.

² Usp. Rapanić, Željko. Baština na dlanu. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2000. Str. 22-23.

³ Usp. Jelinčić, D.A. Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima. Zagreb: Meandarmedia, 2010. Str. 13.

elementi ili strukture arheološke prirode; crteži, pećine i prebivališta); *skupine građevina* (skupine samostojećih ili povezanih građevina koje zbog svoje arhitekture, homogenosti ili položaja u okolišu posjeduju izuzetnu univerzalnu vrijednost) te *lokaliteti* (djela čovjeka ili kombinirana djela prirode i čovjeka, i područja koja uključuju arheološke lokalitete izuzetne univerzalne vrijednosti).⁴

Ukratko, može se zaključiti da je kulturna baština nositeljica obilježja prošlih vremena ali i suvremenosti, jedan od ključnih elemenata za definiranje, prepoznavanje i afirmaciju kulturnih identiteta.

Kulturna baština danas je zajedničko dobro naroda i bitan sastavni element nacionalnog identiteta, koji se i danas prenosi s roditelja na djecu i s generacije na generaciju. No, 'konzumenti' i nositelji kulturne baštine nisu jednako vezani za svaki oblik kulturne baštine. Stupnjevitost vezanosti baštine uz lokalitet može imati različite razine, te baština može biti:

- svjetska,
- nacionalna,
- lokalna,
- osobna⁵.

Svjetska baština poznata je širokom krugu javnosti, odnosno svjetski je poznata. Takva baština često izaziva osjećaje strahopoštovanja ali ne izaziva osjećaj osobne vezanosti⁶ kao što bi možda izazivala lokalna ili osobna baština. Kao primjer navedimo egipatske piramide. One zaista izazivaju strahopoštovanje ali mnogi turisti ih posjećuju samo iz znatiželje, a ne zato što osjećaju neku osobnu povezanost s njima.

Nacionalna baština često obuhvaća povijesne spomenike od nacionalne važnosti, koji predstavljaju nacionalni ponos i ideale. Nacionalna baština pritom može imati obrazovnu ulogu za turiste koji žele saznati nešto više o zemlji koju posjećuju.⁷ Za primjer može poslužiti kip bana Josipa Jelačića na središnjem zagrebačkom trgu. Osobe koje posjete Zagreb zasigurno će vidjeti taj kip te se zapitati tko je ta osoba i raspitati se, proučiti brošure, te saznati nešto više o toj osobi ali i o povijesti Hrvatske.

Lokalna baština tipična je za manja područja, u kojima zajednice na lokalnim razinama imaju potrebu za zajedničkim oznakama kako bi ostale u dodiru s vlastitom kolektivnom prošlošću u svijetu stalne promjene. Mnogi gradovi i sela nastoje očuvati scene i strukture prošlosti.⁸

⁴Usp. Jelinčić, D.A. Nav.dj., str. 21.

⁵ Usp. Isto, str. 18.

⁶ Isto.

⁷ Isto.

⁸ Isto.

Dobar primjer je hrvatski grad Đurđevac, koji je poznat ne samo po njegovoj legendi o picokima, nego i po mnogim prirodnim i kulturnim ljepotama.

Osobna baština privlači ljude koji su emocionalno vezani uz određeni lokalitet. Na primjer, nošnja koju pojedinac posjeduje njegova je osobna baština, ali je ona i dio lokalne pa čak i nacionalne baštine jer je tipična za nošnja bizovački kraj odnosno Hrvatsku.

Naravno, kao što se na prethodnom primjeru pokazalo, tipologija kulturne baštine zasnovana na gore spomenutom kriteriju lokaliteta može biti, i često jest, isprepletena. Ono što se jednoj osobi čini kao svjetska baština (npr. egipatske piramide posjetitelju iz Hrvatske), drugoj je to lokalna baština (egipatske piramide Egipćaninu) i slično.

Potrebno je naglasiti da se definicija kulturne baštine iz Konvencije za zaštitu svjetske prirodne i kulturne baštine odnosila samo na materijalnu dimenziju kulture, pa stoga UNESCO 2003. godine donosi *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*.

Ova Konvencija, ali i mnoge druge međunarodne organizacije trude se dati opće i održive smjernice za očuvanje nematerijalne baštine. Danas smo svjesni koliko je važno zadržati vlastiti identitet, održavati kulturnu raznolikost, ali i poštovati kulture i identitet drugih naroda. Te kulturne razlike zapravo su bogatstvo. Nacionalni identitet jedna je od osnova kulturnog identiteta. „Pravo na nacionalnu kulturu jedno je od osnovnih ljudskih prava, a osnovne su odlike nacionalnog identiteta jezik, tradicija i kulturna baština te osjećaj nacionalne pripadnosti.“⁹ U današnjem suvremenom svijetu moderniji su pogledi i shvaćanja drugih kultura. Za usporedbu sjetimo se otkrića kontinenta Amerike. Ljudi koji su naseljavali novi kontinent ubijali su starosjedioce, plemena Inka i Maya, a njihove civilizacije dovedene su do samog ruba propasti. Uništavana je njihova kulturna baština, cijeli gradovi. Konkvistadori tada nisu bili svjesni da uništavaju neizmjereno bogatstvo, bili su zalučeni otkrićem novog kontinenta i njegovim osvajanjem. U današnjem svijetu, takvi postupci smatrali bi se zločinom, a na kulturnom polju gubitak je nepovratan.

U literaturi o baštini možemo naići na mnoštvo njezinih podjela, pa se tako ona najčešće dijeli na prirodnu i kulturnu baštinu, a zatim kulturna baština na materijalnu i nematerijalnu baštinu.¹⁰ Pod pojmom *prirodna baština* podrazumijevaju se spomenici prirode, geološke formacije ili točno određene zone koje predstavljaju stanište ugroženih vrsta životinja ili biljaka, te znamenita mjesta prirode koje imaju izuzetnu vrijednost sa stajališta znanosti ili prirodnih ljepota.

⁹ Usp. Isto, str. 50.

¹⁰ Usp. Basic texts of the 1972 World Heritage Convention. URL: http://whc.unesco.org/documents/publi_basictexts_en.pdf (2011-08-18)

Kao što je rečeno, kulturna baština se dalje dijeli na materijalnu i nematerijalnu baštinu. Dok je materijalna baština može biti nepokretna (selo, grad, krajolik, spomenici) i pokretna (razne zbirke, predmeti, dokumenti), nematerijalna baština je neopipljiva i duhovna.

3. Nematerijalna kulturna baština

Na prethodnim stranicama definirano je mjesto nematerijalne baštine u samoj klasifikaciji baštine. Nematerijalna baština je svuda oko nas, no neki je ipak ne prepoznaju i dovoljno ne cijene. Njezina uloga kao dio nacionalnog identiteta je golema i samim time treba se s njom što bolje upoznati i raditi na njezinom očuvanju. Drugo ime nematerijalne kulturne baštine je „živa baština“ a u daljnjem tekstu će se dokazati i zašto.

Prema UNESCO-voj Konvenciji za zaštitu nematerijalne kulturne baštine nematerijalna baština definirana je na sljedeći način: „Pod tim nazivom razumijevaju se izrazi, umijeća, znanja, predstavljanja – kao i instrumenti, predmeti i kulturni prostori – koje društva, skupine, katkad i pojedinci, prepoznaju kao dio vlastite kulturne baštine.“¹¹ Manifestira se u znanjima, vještinama, običajima, glazbi, plesu, ritualima, proslavama, rukotvorstvu i vještinama.

Carek dalje pojašnjava da „nematerijalna baština po svojoj definiciji obuhvaća običaje, vjerovanja, znanja, vještine i pojavnosti duhovnog stvaralaštva koje se prenose predajom, a društva, grupe ili pojedinci prepoznaju ih kao svoju baštinu.“¹² U nju osobito ubrajamo jezik, dijalekte, govore, sve vrste usmene književnosti, tradicijske obrte i umijeća, folklorno stvaralaštvo na području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja i dr.

U skladu s ovim stručnim i međunarodno prihvaćenim stajalištima, hrvatski Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, nematerijalnu kulturnu baštinu definirana je na sljedeći način: „Nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito:

- jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta,
- folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote,
- tradicijska umijeća i obrti.“¹³

¹¹ UNESCO. Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> (2011-08-25)

¹² Carek, Rut. Nematerijalna kulturna baština – UNESCO i njegova uloga. // Informatica museologica 35, 3-4 (2004), str. 69.

¹³ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html> (2011-08-25)

Gotovo u svim proučenim izvorima pri definiranju nematerijalne kulturne baštine autori se, izravno ili neizravno, pozivaju upravo na spomenutu definiciju u UNESCO-voj Konvenciji za zaštitu nematerijalne kulturne baštine.

Naziv *nematerijalna kulturna baština* prijevod je engleskog termina *intangible cultural heritage* što doslovno znači *neopipljiva kulturna baština*. No, spomenuto je već da se rabi i naziv *živuća kulturna baština* ili na engleskom *living cultural heritage*, kao i naziv *immaterial cultural heritage* što bi doslovno značilo *nematerijalna kulturna baština*.

Nematerijalna baština međunarodno je prepoznata kao bitna i vitalna odrednica očuvanja kulturnog identiteta. Njezinim očuvanjem promiče se i razvija kulturna raznolikost i ljudska kreativnost.

UNESCO posljednjih dvadesetak godina podupire očuvanje nematerijalne baštine time da 2001. godine prvi put proglašava remek djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva, a 2003. godine usvaja već spomenutu *Konvenciju o zaštiti nematerijalne baštine*.

Spomenuta konvencija ima za cilj:

- podići svijest i prepoznati važnost nematerijalne baštine i potrebe njenog očuvanja
- olakšati stvaranje nacionalnih inventara
- promicati sudjelovanje nositelja u identifikaciji i revitalizaciji
- poticati razumijevanje i poštivanje baštine različitih zajednica
- osigurati međunarodnu suradnju i pomoć¹⁴

Ova je inicijativa predstavljala značajan dodatni poticaj za očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine na nacionalnim, regionalnim i lokalnim razinama.¹⁵ Nakon usvajanja Konvencije, uslijedila su prva proglašenja remek djela usmene i nematerijalne baštine. Programi proglašenja provode se svake dvije godine, s time da države članice prethodno šalju nominacije. Najvažniji ciljevi proglašenja su sljedeći: prepoznati i istaknuti važnost nematerijalne kulturne baštine, očuvati je, vrednovati i zabilježiti, te potaknuti zemlje da izrade nacionalne registre i provode mjere za njezinu zaštitu. Da bi neko remek djelo bilo proglašeno nematerijalnom baštinom, mora ispunjavati određene kriterije. Primjerice, mora imati osobitu vrijednost, mora biti ukorijenjeno u kulturnu tradiciju ili povijest zajednice, trebalo bi biti u određenoj opasnosti od nestajanja, itd.¹⁶ U Hrvatskoj je godine 2002. na prijedlog Hrvatskog povjerenstva za UNESCO osnovan Stručni savjet za nematerijalnu baštinu koji djeluje u sklopu Ministarstva kulture, a 2004. godine osniva se i Odsjek za

¹⁴Usp. UNESCO. Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine. URL:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> (2011-08-25)

¹⁵ Republika Hrvatska ratificirala je Konvenciju 2005. godine kao sedamnaesta država u svijetu

¹⁶ Usp. Carek, Rut. Nav.dj., str. 70.

nematerijalna kulturna dobra pri istom ministarstvu. Cilj je ovih tijela i inicijativa stvaranje sustavnih i iscrpnih zapisa o hrvatskoj nematerijalnoj kulturnoj baštini i poticanje njezinog prenošenja i očuvanja u izvornim sredinama.

UNESCO je stupanjem na snagu Konvencije, oformio dvije nove liste: *Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva* i *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*. Trenutno (rujan 2011.) na prvoj navedenoj listi Republika Hrvatska ima devet upisanih nematerijalnih dobara, dok se na listi nematerijalne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita nalazi samo jedno nematerijalno dobro, glazbeni izričaj ojkanje. Za nematerijalnu baštinu često se kaže da je, za razliku od materijalne baštine, „fragilna“, podložna promjenama i nestajanju, te teško održiva. No, kad se bolje promisli, možda i ne mora uvijek biti tako. Naime, nematerijalna baština je živa baština, nositelj je tradicije, življena je generacijama, prenosi se s koljena na koljeno. Jedno od njezinih glavnih obilježja jest da „omogućuje njezinim nositeljima osjećaj i doživljaj identiteta i kontinuiteta.“¹⁷ Zanimljivo je kako se materijalna i nematerijalna baština susreću i isprepliću. Na primjer, umijeće izrade tradicijskih drvenih dječjih igračaka spoj je nematerijalne i materijalne baštine. Igračka sama po sebi je dio materijalne baštine, dok sam proces izrade igračke (umijeća, vještine izrade) predstavlja nematerijalnu baštinu.

3.2. Prezentacija nematerijalne baštine

Prezentacija nematerijalne baštine čvrsto je povezana s njezinom očuvanjem i zaštitom. Može se čak reći da su međusobno ovisne. To ćemo lako dokazati na nekoliko primjera. Za primjer možemo uzeti plemena (u Africi) koja svoje plesove, rituale i običaje održavaju i izvode ih svakodnevno, dok se narodi zapadnog europskog kruga svojih tradicijskih plesova, pjesama, običaja i umijeća prisjete tek za vrijeme lokalnih festivala, priredaba, folklornih događanja i slično. U čemu je razlika? Moglo bi se reći da je ta razlika uvjetovana našim načinom života. Naša nematerijalna baština često je dio prošlosti koju pokušavamo sačuvati za budućnost. Mnogo ljudi se okrenulo modernom načinu života, globalizacija je uzela zamaha, dok opet, s druge strane, globalizacija omogućuje da neko lokalno nematerijalno kulturno dobro postane dijelom svjetske baštine. Još jedan primjer nestajanja nematerijalnog dobra je izumiranje starih zanata. Izrada remena nekad je u Hrvatskoj bila unosan posao i rijetko je bilo selo koje

¹⁷ Nikočević, Lidija. Nematerijalni aspekti kulturne baštine i njihovo mjesto u muzejima: pogled etnologa.// *Informatica museologica* 34, 3-4 (2003), str. 61.

nije imalo vlastitog remenara koji je pravio remene (posebno ono za konjske zaprege). Danas su stari zanatlije obično ljudi na izmaku svojeg života koji se žale da nemaju kome ostaviti svoj zanat, jer unuke ne zanima takav posao i govore da nema zarade od takvog posla. Nedavno se emisija na Osječkoj televiziji bavila upravo tim problemom. Ovakve emisije često nas osvijeste i ukažu na problem očuvanja nematerijalne baštine. Ostaje nam pak pitanje: Što se može učiniti za spas starih zanata? Nažalost, postoji još zanata koji izumiru - kao što je izrada opanaka (tradicionalne slavonske obuće) ili tradicijska žetva žita. Održavanje i predstavljanje ovih starih zanata može se vidjeti samo na folklornim i lokalnim događanjima (Žetvene svečanosti u Petrijevcima, Olimpijada starih športova u Brodancima). Pitanje je mogu li se na taj način očuvati ti stari zanati i nematerijalna baština općenito. Čini li prezentacija nematerijalne baštine veliku ulogu u njezinom očuvanju? Kulturno umjetnička društva održavaju svoju tradiciju folklornim događanjima na kojima predstavljaju svoje plesove, nošnje, napjeve i običaje drugim ljudima i publici. Kakvu vrijednost zapravo ima ta prezentacija? Nikočević smatra da je „umanjivanje važnosti i naglašenosti scene u ime učenja, sudjelovanja i razmjene svakako jedan od mogućih i poželjnih scenarija folklornih okupljanja i manifestacija i predstavljanja nematerijalne kulturne baštine u bliskoj budućnosti.“¹⁸ Na folklornim skupovima obično bude više folklornih grupa iz različitih mjesta, pa se predstavljanjem svojih plesova i pjesama promiče nematerijalna baština. Slavonska kulturno-umjetnička društva ne plešu samo tradicionalne slavonske plesove, nerijetko plešu i plesove Like, Korčule, Posavine, tako da ne prezentiraju (i ne održavaju živom) samo vlastitu, lokalnu nematerijalnu baštinu nego i onu iz drugih dijelova Hrvatske. Prezentacija folklornih plesova i pjesama ima za publiku (posebno lokalnu) veliku važnost i daje osjećaj kulturnog identiteta, dok za stranog turista to ne možemo reći. Strani turist ili osoba iz nekog drugog kraja koji ne poznaje običaje, folklornu će prezentaciju nagraditi pljeskom i udivljenjem ali ona na njega vjerojatno neće toliko utjecati da učini nešto za njezinu daljnju zaštitu. Dolazi se do pitanja je li nematerijalnu baštinu potrebno toliko izlagati i predstavljati turistima i koja je svrha toga? Često manjkaju brošure na drugim jezicima koji objašnjavaju turistima o čemu se radi (pri izvedbi folklornih plesova i pjesama), rijetki su primjeri radionica koji bi naučili druge o izradi tradicijskih predmeta i slično. Lokalna nematerijalna baština je najčešće prezentirana putem fotografije domaćih jela, pića ili plešućeg para.

Jedna od hrvatskih najvećih manifestacija je Međunarodna smotra folklora u Zagrebu koja se održava još od 1966. godine. Ona prezentira baštinjene vrijednosti svih naroda i kultura i

¹⁸ Nikočević, Lidija. Zaštita i predstavljanje nematerijalne kulturne baštine. //Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku: Hrvatsko etnološko društvo, 2008. Str. 150.

pridonosi da se u globaliziranom svijetu sačuvaju kulturne različitosti. 44. međunarodna smotra folklora bila je posvećena upravo nematerijalnoj kulturnoj baštini i svjetskim aktivnostima na njezinom očuvanju i zaštiti.

Važnu ulogu u prezentaciji također imaju i muzeji, o čemu će u daljnjem tekstu biti više govora. No mora se spomenuti da muzeji igraju dvojaku ulogu u prilog nematerijalnoj baštini. S jedne strane, nematerijalna kulturna baština se svojom prezentacijom u muzejima predstavlja i promiče, ali i samim time štiti od zaborava i propadanja.

3.3. Zaštita i očuvanje nematerijalne baštine

Na prethodnim stranicama već je bilo govora o zaštiti i očuvanju nematerijalne baštine, jer spominjući nju, ne može se zaobići tema njezine zaštite i očuvanja. Bilo je govora i o UNESCO-voj Konvenciji za zaštitu nematerijalne kulturne baštine koja je temeljna polaznica pri planiranju njezine zaštite. Sve se više stručnjaka zanima i angažira za zaštitu nematerijalne baštine. U Hrvatskoj je osnovano povjerenstvo koje se bavi izradom kriterija, predlaganjem i odabirom iznimnih pojava nematerijalne kulturne baštine.

U dogovoru s Hrvatskim povjerenstvom za UNESCO, godine 2002. osnovano je prvo posebno Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu. Članovi povjerenstva su etnolozi, suradnici iz muzeja, fakulteta, znanstvenih institucija, stručnjaci za hrvatsku tradicijsku kulturnu baštinu. Zadaća Povjerenstva je predlaganje mjera zaštite, očuvanja i promicanja nematerijalne kulturne baštine, odabir i razmatranje prijedloga za upis nematerijalnih kulturnih dobara u Registar zaštićenih kulturnih dobara Hrvatske, poticanje i praćenje provođenja mjera zaštite, odabir nematerijalnih dobara za upis na UNESCO-ve liste.¹⁹

U Hrvatskoj nakon osnivanja Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu, godine 2004. osniva se poseban Odsjek za nematerijalna kulturna dobra u upravi za zaštitu kulturne baštine. Odsjek igra važnu ulogu u zaštiti nematerijalne baštine odrađivanjem svojih zadataka koje su: izrada programa i prioriteta zaštite nematerijalnih kulturnih dobara, izrada kriterija i smjernica za zaštitu nematerijalnih kulturnih dobara, priprema prijedloga za upis nematerijalnih dobara u Registar kulturnih dobara, itd.²⁰

Upisom nematerijalnog dobra u Registar određuje se i niz mjera zaštite:

¹⁹Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3641> (2011-08-31)

²⁰ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Odsjek za nematerijalna dobra. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3649> (2011-08-31)

- potrebno je osigurati dostupnost dobra javnosti
- poticati prenošenje i njegovanje dobra u izvornim i drugim sredinama
- promicati funkciju i značaj dobra
- osigurati održivost dobra kroz mnoge akcije kao što je promicanje, zaštita, prenošenje tradicije
- poticati sudjelovanje zajednice u izvođenju i prenošenju dobra
- educirati stručnjake kako bi putem radionica, seminara i predavanja prenosili znanje
- senzibilizirati javnost i podupirati zaštitu i očuvanje dobra kako bi se izbjegla opasnost nestajanja²¹

Ovo su tek neke od najvažnijih smjernica za zaštitu nematerijalnih dobara koje se unošenjem nematerijalnog dobra u Registar nastoje provoditi.

3.4. Nematerijalna baština i muzeji

Pojedini znanstvenici i stručnjaci govore o uključivanju nematerijalne baštine u muzeje, posebno etnografske, muzeje socijalne povijesti, povijesne i regionalne muzeje, što otvara novu stranicu u povijesti muzeja. „Gledamo li načelno, nematerijalna baština može zadovoljiti kriterije zaštite, istraživanja i komuniciranja u muzeju, s tom razlikom da su oblici zaštite i komuniciranja drugačiji od onih koje primjenjujemo u radu s materijalnom baštinom.“²²

Potrebno je znanje stručnjaka i muzeologa koji bi uklopili nematerijalnu baštinu u muzeje i odredili mjere za njezino održavanje, komuniciranje i promidžbu. Jasno je da se obilježja i karakteristike nematerijalne baštine razlikuju od materijalne baštine, pa je tako potrebno i na drugačiji način čuvati je i prezentirati. „Zaštita nematerijalne kulturne baštine ili žive tradicije bazira se na istraživanju i dokumentiranju, a potom i na edukaciji i transmisiji.“²³ Znači, potrebno je istraživati i pronalaziti nematerijalna dobra, dokumentirati ih, a zatim educirati korisnike.

Na primjeru Etnografskog muzeja Istre u Pazinu može se pokazati kako je nematerijalnoj baštini mjesto u muzeju od iznimne važnosti. U muzeju se, primjerice, organiziraju radionice tradicijske vještine tkanja. Muzej je dao izraditi kopiju tkalačkog stana koji je u stalnom postavu muzeja. Angažiran je pritom u muzeju i jedini preostali aktivni tradicijski znalac

²¹ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Mjere zaštite. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3644> (2011-08-31)

²² Maroević, Ivo. Povezivanje muzeologije i nematerijalne baštine protiv tradicionalnog muzeja ili vraćamo li se izvornom muzeju?// Osječki zbornik 26(2002), str. 243.

²³ Nikočević, Lidija. Nav.dj., str. 62.

tkanja u Istri koji svoje znanje i vještine pokušava pokazati i prenijeti zainteresiranim posjetiteljima. Tijekom tri dana, koliko radionica traje, zainteresirani mogu naučiti i svladati vještine tkanja, ali i upoznati s opasnošću o nestajanju te vještine. Ovo je tek jedan od primjera gdje je Etnografski muzej Istre odigrao veliku ulogu u realiziranju program zaštite i prezentiranja nematerijalne kulturne baštine. Drugi primjer pronalazimo u muzeju „Staro selo“ u Kumrovcu. Iako će kod predstavljanja hrvatskih nematerijalnih dobara u daljnjem tekstu biti još riječi o ovom muzeju, potrebno je reći samo kako ovaj muzej ima važnu ulogu u predstavljanju i očuvanju nematerijalne baštine. Osim predstavljanja starih zanata (od kovanja do predstavljanja svakodnevnih zanata i poslova) i običaja (svatovski običaji) u muzeju se predstavlja i na neki način educira posjetitelje o izradi tradicijskih drvenih dječjih igračaka. Ovakvih programa trebalo bi biti sve više kako bi se pobudila svijest za očuvanjem kulturnog identiteta, ali i same ugroženosti nematerijalne baštine.

4. Hrvatska nematerijalna baština na UNESCO-vim listama

Hrvatska obiluje mnogim kulturnim i prirodnim dobrima, od kojih se neki već nalaze na UNESCO-vim listama. Što se tiče nematerijalne baštine, na UNESCO-voj reprezentativnoj listi nalazi se devet nematerijalnih dobara koja će u nastavku biti predstavljena. Mnoga se još hrvatska nematerijalna dobra nalaze na različitim listama kao što je tentativna UNESCO-va lista, reprezentativna lista nematerijalne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita, lista zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara i lista preventivno zaštićenih kulturnih dobara.

Ministarstvo kulture je uz pomoć stručnog vrednovanja i prijedloga Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu sastavilo Liste na kojima se nalaze zaštićena i preventivno zaštićena nematerijalna dobra.

Na Listi preventivno zaštićenih kulturnih dobara nalazi se osam nematerijalnih dobara: frizerski obrt „Kincl“, proces izrade zlatnog nakita na tradicionalan način ručnom izradom u zlatarskom obrtu „Dijamant“, tradicijska žetva u Petrijevcima, urarski obrt Lebarović, zlatarsko-draguljarski obrt Jakšić, običaj zadušnjaci – dječje poklade u Donjoj Bebrini, proces izrade različitih vrsta šešira i kapa proizvodnog obrta „Šeširi Škrgatić“, izrada češljeva, nakita i ukrasnih predmeta: češljar Antun Penezić. Na Listi zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara nalaze se 85 nematerijalnih kulturnih dobara. Većinom su to govori, običaji, razne vrste pjevanja, legende, dijalekti, razne pripreme tradicijskih jela, tradicijski obrti, umijeća izrade.

Na **UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva** upisana su sljedeća hrvatska nematerijalna dobra:

1. Čipkarstvo u Hrvatskoj

Čipkarstvo je specifičan oblik tekstilnog rukotvorstva koje svoje vrijeme nastanka vuče još iz renesanse, kada se težilo jednostavnosti i čistoći bjeline. Predmet izrade čipkarstva je čipka koja se izrađuje različitim ispreplitanjem niti. Hrvatska čipka razlikuje se od one europske jer su u Europi čipku izrađivali ženski crkveni redovi, dok su u Hrvatskoj čipku izrađivale seoske žene u manjim ruralnim sredinama za osobne potrebe i potrebe tradicijske odjeće. (Slika 1). Tako je u Hrvatskoj čipkarstvo vezano uz seosku populaciju, i dio je etnografske baštine, dok su u Europi počeci čipkarstva vezani uz plemićki stalež i svećenstvo.

U Hrvatskoj se danas čipka izrađuje na tri mjesta: Lepoglava u Hrvatskom zagorju sa čipkom na batiće, na otoku Pagu sa čipkom na iglu i otoku Hvaru sa čipkom od agave. Čipka na iglu nastaje u kvadratnom prostoru urezanom u platno, te se radi bez nacrtanih predložaka. Izvodi se bodom šivane čipke u obliku mrežice, motivi su preuzeti sa folklornog tekstila, te se nastoji zadržati renesansna geometrizacija oblika.

Čipka od agave izrađuje se na otoku Hvaru u istoimenom gradu. Izrađuju je jedino redovnice u benediktinskom samostanu. Čipka se izrađuje od niti dobivenih iz sredine svježih listova agave, bijele su boje i određene čvrstoće i dužine.

Vjeruje se da su vještinu izrade čipke na batiće donijeli pavlinski svećenici. Kod seoskog stanovništva prvenstveno se upotrebljava za izradu rubnog ukrasa bijele platnene nošnje. Organiziranjem škola, radionica i tečajeva izrada čipke dobiva novu namjenu i izrađuju se tabletići, razni modni detalji.²⁴

U prezentaciju i očuvanje čipkarstva u Hrvatskoj uključuju se i muzeji. U ožujku 2009. godine predstavljen je u Zagrebu i Lepoglavi projekt Ekomuzej čipke i čipkarstva. Ovo je prvi muzeološki projekt u Hrvatskoj koji na suvremen način predstavlja čipkarstvo lepoglavskog kraja ali i drugih središta hrvatskog i europskog čipkarstva, a poslanje mu je poticanje i njegovanje interkulturalne međunarodne razmjene i suradnje na području čipkarstva. Ekomuzej svojim stalnim postavom i programima unutar i izvan ekomuzeja osnažava čipkarsku tradiciju i povezanost lokalne zajednice, te na zanimljiv i pristupačan način valorizira ukupnost bogate kulturne baštine lepoglavskog kraja.²⁵ Ove godine od 22. - 25.

²⁴ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Čipkarstvo u Hrvatskoj. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=2582> (2011-08-21)

²⁵ Usp. Ekomuzej čipke i čipkarstva, 2009. URL: <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=24624> (2011-09-09)

rujna u Lepoglavi će se održati 15. međunarodni festival čipke. U bogatom programu festivala održat će se mnogo izložbi, radionica, sajam tradicijskog rukotvorstva i starih zanata.

2.Dvoglasje tijesnih intervala Istre i hrvatskog primorja

Ovaj stil folklorne glazbe karakterističan je za područje Istre i hrvatskog primorja ali može se naći i van njega. Dvoglasje se zasniva na netempiranim tonskim odnosima i specifičnoj boji tona koji se postiže snažnim pjevanjem djelomice kroz nos. Kod izvođenja često dolazi do improvizacije, ali završeci u oktavi su strogo pravilo. Specifičan je odnos glazbe i teksta. Unutar stila tijesnih intervala mogu se izdvojiti četiri zasebna podstila: kanat, tarankanje, bugarenje i diskantno dvoglasje. Glazbala na kojima se izvodi dvoglasje su dvojnice, sopele, pive, šurle. (Slika 2).²⁶

3.Festa sv. Vlahu, zaštitnika Dubrovnika

Festa svetog Vlahu, zaštitnika Dubrovnika održava se kontinuirano od desetog stoljeća, te predstavlja izuzetnu pojavu nematerijalne baštine. Blagdan svetog Vlahu slavi se 3. veljače, a Festa je izraz štovanja tog sveca, koji je i zaštitnik bolesnih. U procesiji biskup i svećenici nose moći sv. Vlahu, dok ih vjernici dodiruju i mole za sebe i svoj grad. (Slika 3). Važan dio procesije je „grličanje“, a izvodi se stavljanjem dviju isprepletenih svijeća ispod grla vjernika. Vjeruje se da se na ovaj način štiti od bolesti grla. Najzanimljiviji dio procesije je tombola. Ova igra je javna i igra je velik broj ljudi. U Festu su uključeni ne samo građani Dubrovnika, nego i okolice, predstavnici države, lokalnih vlasti i Rimokatoličke Crkve. Festa je temeljena na legendi o pojavljivanju sv. Vlahu radi pomoći u obrani od napadača. Osim religijskih karakteristika, Festa oblikuje društvene odnose i kvalitetu vlasti. U danima Feste u dubrovačkom se kazalištu održavaju brojne predstave, u muzejima izložbe, te druge mnogobrojna kulturna i zabavna događanja.²⁷

4.Godišnji proljetni ophod kraljice ili ljelje iz Gorjana

Legenda govori da su Turci osvojivši Gorjane, zarobili sve muškarce u selu. Tad su njihove žene, obučene u šarenu odjeću, stavile na glavu muške šešire ukrašene umjetnim cvijećem, u ruke uzele srpove te tako otišle pred turski tabor. Turci su pomislili da su to duhovi te

²⁶ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i hrvatskog primorja. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5229> (2011-08-21)

²⁷ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Festa svetog Vlahu, zaštitnika Dubrovnika. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5230> (2011-08-22)

pobjegli, a žene su tako oslobodile svoje zatočene muževe. Od tog dana, svake godine na blagdan Duhova, oblačile su se na isti način i tako obilježavale taj sretan događaj.

I danas ljelje (djevojke iz sela Gorjani kraj Đakova) na blagdan Duhova obilaze selom u povorci i izvode rituale od pjesama i plesova sa sabljama. (Slika 4). Dije se na kraljeve i kraljice. Kraljevi na glavama nose muške šešire ukrašene cvijećem i sablje, dok kraljice na glavama nose bijele vijence. Obitelji koju posjećuju izabiru primjerene pjesme te ih pjevaju mladiću, djevojci ili mladoj nevjesti. Kraljevi izvode plesove, dok kraljice pjesmom komentiraju plesne pokrete. Kad ih ukućani počaste hranom i pićem, odlaze u drugu kuću, a na drugi dan Duhova odlaze u drugo selo. Ovaj narodni običaj upisan je 1966. godine kao hrvatska kulturna baština, 2007. prepoznat je kao nematerijalna svjetska baština i 2009. upisan je na UNESCO-v popis nematerijalne svjetske baštine.²⁸

5. Godišnji pokladni ophod zvončari s područja Kastavštine

Godišnji pokladni ophod je običaj koji se izvodi za vrijeme poklada na području Kastavštine. Grupa od desetak muškaraca obilazi svoje i susjedna sela po tradicijskim putevima. Specifični su po svojem vanjskom izgledu jer su ogrnuti u naopako ogrnute ovčje kože i na sebi imaju zvona, zbog kojih su i prozvani zvončari. (Slika 5). Njima zvone, krećući se na različite načine, što iziskuje određeno umijeće pa se smatra da ne može svatko biti zvončar. Ovaj običaj utjelovljuje drevna magijska značenja rituala kojima se trebala prizivati plodnost krajem zime, omogućuje interakciju sa zvončarima među sobom, grupom ljudi koja ih prati i stanovništvom sela. Običaj je važan za međusobne odnose sela Kastavštine, te koheziju sela u kojima se održava. Uz ovaj običaj vezana su i specifična jela, plesovi, rukotvorstva vezana uz izradu maski, zvona i oglavlja, te različiti oblici društvenog ponašanja.²⁹

6. Procesija za Križen na otoku Hvaru

Ovaj jedinstveni obred odvija se već pet stoljeća na otoku Hvaru. Procesija je izraz vjerskog i kulturnog identiteta stanovništva središnjeg dijela otoka Hvara. Procesija počinje u noći s Velikog četvrtka na Veliki petak i povezuje šest mjesta: Jelsu, Plitve, Vrisnik, Svirče, Vrbanj i Vrbosku. Iz svih 6 župnih crkava istodobno započinje procesija na čelu s križonošom koji nosi križ težak do 18 kilograma, a njega slijede hodočasnici i izabrana pratnja u bratimskim tunikama. (Slika 6). Procesija se zaustavlja u crkvama i kapelicama ostalih mjesta. Pred jutro

²⁸ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Godišnji proljetni ophod kraljice ili ljelje iz Gorjana. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5231> (2011-08-22)

²⁹ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Godišnji pokladni ophod zvončari s područja Kastavštine. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5232> (2011-08-24)

se vraćaju u svoju župnu crkvu. Procesija je specifična po tome što se za 8 sati prođe 25 kilometara. Specifična je i po svojem pasionskom sadržaju i osmeračkom pasionskom tekstu iz 15. stoljeća (Gospin plač) koje u formi glazbenog dijaloga pjevaju kantaduri.³⁰

7. Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja hrvatskog Zagorja

Ovo umijeće izrade drvenih tradicijskih igračaka karakteristično je za Hrvatsko zagorje i ima dugu povijest. U selima kao što je Marija Bistrica, Stubica, Laz i Tugonica igračke se i danas izrađuju. Asortiman je vrlo širok (igračke, svirala). Kao što je i karakteristično za nematerijalnu baštinu, tradicija izrade prenosila se s generacije na generaciju i tako se uspjela zadržati do danas. Za izradu se koristi meko drvo kao što je lipa, bukva, vrba. Drvo se nakon sušenja teše, a zatim reže i uz pomoć šablona posebnim alatom reže i oblikuje. Igračke izrađuju pretežno muškarci, dok ih žene oslikavaju ekološkim bojama. Za podlogu se najčešće koriste crvena, žuta ili plava boja. Danas se izrađuju svirala, igračke i različiti uporabni predmeti. (Slika 7). U muzeju „Staro selo“ Kumrovec u Hrvatskom Zagorju, kojemu je misija očuvanje materijalne i nematerijalne baštine, predstavljaju se stari zanati, pa tako i izrada tradicionalnih drvenih dječjih igračaka. Muzej upoznaje posjetitelje sa ovim tradicijskim obrtom i njegovom izradom, ali i mnogim drugima. Moguće je i razgovarati sa majstorom demonstratorom (kovačem, tkaljom, lončarem), te na taj način naučiti više o tim zanatima.³¹

8. Sinjska alka, viteški turnir u Sinju

Sinjska alka održava se od 1717. godine jednom godišnje, u Sinju. Ona je jedini preživjeli primjer srednjovjekovnog natjecanja koja su se održavala u hrvatskim obalnim gradovima. Sinjska alka održava se u spomen pobjede Sinjana nad Turcima i u zahvalu Bogorodici koja je prema legendi spasila Sinj od Turaka. Naziv turnira potječe od riječi alka ili prsten. Tijekom natjecanja vitezovi jašu na konjima u punom galopu pokušavajući pogoditi kopljem, koje je tri metra dugačko, željezni prsten koji visi na užetu. U turniru mogu sudjelovati jedino članovi obitelji s područja Sinja i Cetinske krajine. Pravila turnira uređena su još davne 1833. godine Statutom i promiču poštenu igru i naglašavaju važnost sudjelovanja u životu zajednice.

Alkarsko natjecanje započinje svečanom povorkom koju predvodi harambaša i odabrana četa alkarskih momaka. (Slika 8). Alkarsku četv predvodi barjaktar s pobočnicima i alkarski vojvoda. Na začelju povorke je alkarski alajčauš (zapovjednik čete alkara kopljanika).

³⁰ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Procesija za križen na otoku Hvaru. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5233> (2011-08-24)

³¹ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja hrvatskog Zagorja. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5234> (2011-08-24)

Harambaša i alkarski momci u povorci idu pješice. Naoružani su kuburama, puškom i handžarama, a obučeni su u svečanu starinsku nošnju naroda Cetinske krajine. Alkarska četa je na bogato urešenim konjima, odjevena u odoru sinjskih branitelja sa početka osamnaestog stoljeća. U alkarskom natjecanju sudjeluju samo alkari kopljanici kojima je zadaća kroz tri trke gađanjem u alku sakupiti najviše bodova. Cijela zajednica pomaže u održavanju opreme, izradi i obnovi oružja i odjeće kako bi poduprli održavanje tradicije. Kroz turnir se također isprepliću vjerski obredi i razna okupljanja i proslave – od kućnih do javnih.³²

9. Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske

Kao i izrada čipke, i izrada medičarskih proizvoda pojavila se u europskim samostanima. Obrtnici medičari najčešće izrađuju svijeće i med. Proces izrade medičarskih proizvoda zahtijeva brzinu i vještinu, a recept kod svih uključuje: brašno, vodu, šećer, sodu bikarbonu i mirodije. Licitar se oblikuje modelima, peče, suši i boja raznim jestivim bojama, no boja koja prevladava je crvena. Licitar se može ukrasiti malim zrcalima, slikama, stihovima i slično. (Slika 9). Licitar je jedan od najprepoznatljivijih simbola hrvatskog identiteta, a licitarsko srce je najčešći motiv.³³

Nematerijalno dobro koje je upisano na **UNESCO-vu reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita** je *glazbeni izričaj ojkanje*.

Ojkanje je način pjevanja s područja Dalmatinskog zaleđa. Izvode ga pjevači koristeći različite tehnike protresanja glasa. Melodije napjeva baziraju se na ograničenim tonskim nizovima, dok stihovi pokrivaju različite teme. Ojkanje promiču lokalni nositelji obično podučavajući druge tome pjevanju, a veliku ulogu imaju i kulturno umjetnička društva koji uče i prenose umijeće ojkanja. Pjevači, dakako, moraju biti talentirani, sposobni izvoditi takvo pjevanje. Ojkanje je na listi nematerijalne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita zbog toga što se smanjio broj izvođača ovog glazbenog izričaja. Teški životni uvjeti na selu u ovom dijelu Hrvatske natjeralo je puno ljudi, a posebno mladih, da bolji život potraže u gradu. Tako je malo ljudi ostalo sposobno učiti ovakav način pjevanja što je rezultiralo gubitkom mnogih načina pjevanja. Treba se uzeti u obzir i to da vrlo vjerojatno ovako pjevanje mogu izvoditi

³² Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Sinjska alka, viteški turnir u Sinju. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6235> (2011-08-24)

³³ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6237> (2011-08-24)

samo ljudi s tog područja, izvorni stanovnici, ljudi koji su odrasli među takvim načinom pjevanja, upoznati s njime i talentirani su za to.³⁴

Prema zastupljenosti na ovim međunarodnim listama nematerijalne baštine jasno se vidi da Hrvatska obiluje nematerijalnom baštinom: od raznih načina pjevanja, govora, umijeća izrade, tradicionalnih obrta, jela, itd, te da ju pokušava očuvati i zaštititi.

³⁴ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Glazbeni izričaj ojkanje. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6234> (2011-08-31)

5. Zaključak

Prema UNESCO-voj definiciji, nematerijalna baština uključuje sve oblike tradicionalne i popularne ili narodne kulture, tj. zajednička umjetnička djela podrijetlom iz određene zajednice i utemeljena na tradiciji, uključujući usmenu tradiciju, običaje, jezike, glazbu, ples, obrede, slavlja...³⁵ Iz navedene definicije jasno proizlazi da je nematerijalna baština „živa baština“ koja se očituje u našoj svakodnevnicu. To vrlo često nije baština odnosno predmet baštine kojeg možemo jednostavno smjestiti u muzej. Nematerijalna baština je osjetljiva, podložna promjenama, nestajanju i teško je održiva. U suvremenom okruženju svi pokušaji očuvanja i prezentiranja nematerijalne baštine mogli bi se usporediti kao natjecanje sa „zubom vremena“ ili globalizacijskim trendovima. S jedne se strane stručnjaci i lokalne zajednice trude očuvati tu baštinu, dok na drugoj strani globalizacija čini svoje i nažalost pojedini primjerci nematerijalne baštine nestaju jer se nemaju na koga prenijeti i nije im posvećeno dovoljno pažnje i truda za očuvanje.

Budući da nematerijalna baština predstavlja identitet pojedinca, nestajanjem nematerijalnih dobara ugrožen je i njihov identitet i osjećaj pripadnosti (zavičaju, zemlji). Mogli bismo reći da se izvor i žarište nematerijalne baštine nalazi u malim lokalnim sredinama. Lokalne smotre folklora obiluju bogatstvima nematerijalne baštine – od jela, pića, običaja, pjesama, plesova, prikazivanja starih zanata. Nerijetko se na takve smotre pozivaju i folklorne skupine iz drugih država, te se na taj način potiče nacionalna i kulturna raznolikost, ostvaruje se komunikacija nematerijalne baštine. Iskustvo i dojmovi koji se dožive na takvim susretima nezamjenjivi su i neusporedivi sa bilo kakvim slikama i snimkama te iste nematerijalne baštine. Stoga treba poticati ovakve načine prezentiranja i očuvanja nematerijalne baštine. U radu je bilo riječi i o starim zanatima koji su na pragu izumiranja: izrada remena, opanaka, tkanje. Navedeni stari zanati nisu jedini kojima prijeti zaborav. Po tom pitanju potrebno je osvijestiti mlade na ozbiljnost te situacije, aktivirati ih i podučavati tim zanatima i vještinama izrade predmeta kojima se bave ovi zanati. Spomenuto je da se i muzeji uključuju u zaštitu i prezentaciju nematerijalne baštine, što otvara novu stranicu u povijesti muzeja ali i zaštite nematerijalne baštine. Muzeji pružaju dodatne (nove) mogućnosti prezentiranja nematerijalne baštine. Uvrštavanjem nematerijalne baštine na razne liste svraća se pažnja na bogatstvo svjetske nematerijalne baštine ili, ako je pojedino nematerijalno dobro ugroženo, na njegovu zaštitu. Prijavljivanjem i svrstavanjem hrvatske nematerijalne baštine na UNESCO-ve liste svijetu se

³⁵ Usp. UNESCO.Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> (2011-09-14)

predstavlja dio naše bogate kulturne i prirodne baštine, ali ujedno ukazuje i na potrebu za njezinom zaštitom.

Budući da nematerijalnu baštinu u pravilu uzimamo 'zdravo za gotovo' i ne primjećujemo je u svakodnevnom životu, zadaća je stručnjaka, muzeja i drugih kulturnih i obrazovnih institucija ali i javnih medija obavještavati i poučavati te poticati na očuvanje naše nematerijalne baštine, bez koje ne bismo bili to što jesmo.

6. Literatura

1. 10 autohtonih hrvatskih kulturnih dobara na UNESCO-voj listi, 2010. URL: <http://www.croatiaholidayshr.com/Naslovnica/Pregledclanka/tabid/63/ArticleId/108/language/hr-HR/10-AUTOHTONIH-HRVATSKIH-KULTURNIH-DOBARA-na-UNESCO-voj-listi.aspx> (2011-09-13)
2. Basic texts of the 1972 World Heritage Convention. URL: http://whc.unesco.org/documents/publi_basictexts_en.pdf (2011-08-18)
3. Carek, Rut. Nematerijalna kulturna baština – UNESCO i njegova uloga. // Informatica museologica 35, 3-4 (2004), str. 69-71.
4. Ekomuzej čipke i čipkarstva, 2009. URL: <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=24624> (2011-09-09)
5. Jelinčić, D.A. Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima. Zagreb: Meandarmedia: Meandar, 2010.
7. Marasović, Tomislav. Kulturna baština. Split: Veleučilište, 2001.
8. Maroević, Ivo. Povezivanje muzeologije i nematerijalne baštine protiv tradicionalnog muzeja ili vraćamo li se izvornom muzeju?// Osječki zbornik 26(2002), str. 241-245.
9. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Čipkarstvo u Hrvatskoj. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=2582> (2011-08-21)
10. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i hrvatskog primorja. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5229> (2011-08-21)
11. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Festa svetog Vlaha, zaštitnika Dubrovnika. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5230> (2011-08-22)
12. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Glazbeni izričaj ojkanje. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6234> (2011-08-31)
13. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Godišnji pokladni ophod zvončari s područja Kastavštine. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5232> (2011-08-24)
14. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Godišnji proljetni ophod kraljice ili ljelje iz Gorjana. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5231> (2011-08-22)
15. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6237> (2011-08-24)
16. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Mjere zaštite. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3644> (2011-08-31)
17. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Odsjek za nematerijalna dobra. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3649> (2011-08-31)

18. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3641> (2011-08-31)
19. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Procesija za križen na otoku Hvaru. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5233> (2011-08-24)
20. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Sinjska alka, viteški turnir u Sinju. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6235> (2011-08-24)
21. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja hrvatskog Zagorja. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5234> (2011-08-24)
22. Nikočević, Lidija. Nematerijalni aspekti kulturne baštine i njihovo mjesto u muzejima: pogled etnologa. // *Informatica museologica* 34, 3-4 (2003), str. 61-69.
23. Nikočević, Lidija. Zaštita i predstavljanje nematerijalne kulturne baštine. // *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku: Hrvatsko etnološko društvo, 2008.
24. Rapanić, Željko. Baština na dlanu. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2000.
25. UNESCO. Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> (2011-08-25)
26. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html> (2011-08-25)

7. Prilozi³⁶

Slika 1: Čipkarstvo u Hrvatskoj

³⁶ Sve slike priloga preuzete sa sljedeće mrežne stranice:

URL: 10 autohtonih hrvatskih kulturnih dobara na UNESCO-voj listi, 2010.

<http://www.croatiaholidayshr.com/Naslovnica/Pregledclanka/tabid/63/ArticleId/108/language/hr-HR/10-AUTOHTONIH-HRVATSKIH-KULTURNIH-DOBARA-na-UNESCO-voj-listi.aspx> (2011-09-13)

Slika 2: Dvoglasje tijesnih intervala Istre i hrvatskog primorja

Slika 3: Festa sv. Vlahe

Slika 4: Godišnji proljetni ophod kraljice ili ljelje iz Gorjana

Slika 5: Godišnji pokladni ophod zvončari s područja Kastavštine

Slika 6: Procesija za križen na otoku Hvaru

Slika 7: Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja hrvatskog Zagorja

Slika 8: Sinjska alka, viteški turnir u Sinju

Slika 9: Medičarski obrt sa područja sjeverne Hrvatske